

Växelkurser och kursväxlingar

De stora, nära nog svindlande, underskotten i bytesbalansen och statens budget är de mest uppenbara symtomen på balansbristerna i ekonomin. Dessa, av varandra beroende, underskott reflekterar bristen på balans i nationalinkomstens fördelning mellan konsumtion och sparande. Bytesbalansunderskottet motsvarar ju bristen på inhemskt sparande vid den rådande investeringsaktiviteten, medan statens budgetunderskott är motsvarande storhet för den statliga sektorn. Alternativt kan bytesbalansunderskottet sägas spegla bristen på inhemsk produktion vid den rådande inhemska användningen av varor och tjänster.

Ett steg bakom dessa krissyntom finns en annan typ av balansbrist. Denna rör resursernas, dvs realkapitalets och arbetskraftens, fördelning mellan olika näringsgrenar. Av allt att döma är nämligen kapaciteten i den, vid rimliga antaganden om världsmarknadspriser och inhemska löner, internationellt konkurrenskraftiga delen av näringslivet otillräcklig för att eliminera underskottet i bytesbalansen.

Denna situation har delvis vuxit fram som en följd av 1970-talets oljeprisstegringar och ändrade världsmarknadsbetingelser för en del av den svenska exportindustrins flaggskepp. Den grundläggande mekanismen synes dock ha varit en inneboende tendens till alltför snabba lönekostnadsökningar. Under trycket av dessa har en betydande nedgång i investeringarna samt utslagning av företag ägt rum i den utlandskonkurrerande delen av näringslivet (K-sektorn). Då denna tendens i lönebildningen förenats med, och möjliggjorts av, en snabb expansion av den offentliga sektorn, har en rimlig balans på arbetsmarknaden ändå kunnat upprätthållas. De som förlorat, eller inte kunnat få, arbete i K-sektorn, har i stor utsträckning beretts sysselsättning i den offentliga sektorn. Man kan säga att kapital och arbetskraft efter hand förts över från K-sektorn till S-sektorn, dvs den för utländsk konkurrens skyddade sektorn, trots att bytesförhållandets och bytesbalansens utveckling länge talat för en resursöverföring i motsatt riktning.

Den ekonomiska politikens centrala uppgift är nu att åstadkomma denna starkt försenade kursväxling i den svenska ekonomins utvecklingsmönster. Det gäller alltså att få till stånd en kombination av expansion och åtstramning, en blandning av svängrum och svångrem om uttrycket tillåts. Åtstramningen, dvs reduktionen av den inhemska användningen av varor och tjänster, har två funktioner. Den ena är att förbättra bytesbalansen via minskad import. Den andra är att friställa resurser i S-sektorn och de svagaste delarna av K-sektorn för användning i K-sektorns mer konkurrenskraftiga delar. Expansionen skall vara koncentrerad till K-sektorn. Dess uppgift är att dels förbättra bytesbalansen via ökad export eller importersättning, dels att bereda sysselsättning för de som friställs i S-sektorn.

Med det vällovliga syftet att initiera denna kursväxling har den nya regeringen genomfört en stor växelkursförändring. Enligt min mening är detta en god början. Men vägen till balans är lång och hindren många. En rimlig gissning är att en kursväxling mot balans kan komma att gå hårt fram med såväl "heliga kor" som förflugna vallöften. Skälet till detta är främst svårigheten att åstadkomma en expansion i K-sektorn. En sådan expansion förutsätter ju, kort och gott, att K-sektorns konkurrenskraft måste öka på såväl internationella varumarknader som inhemska faktormarknader, främst arbetsmarknaden. Det förra kan knappast åstadkommas utan en reduktion av K-sektorns lönekostnader, medan det senare torde förutsätta att lönerna i K-sektorn ökar i förhållande till lönerna i S-sektorn.

Sannolikt är det orealistiskt att räkna med att det svenska avtalsmaskineriet skall åstadkomma ett sådant konststycke. Frågan är då om devalveringen kan verka som ett substitut för den anpassning av lönenivå och lönestruktur som en expansion i K-sektorn synes förutsätta. Denna fråga kan diskuteras i två steg. I det första bortses från devalveringens och den möjliga expansionens effekter på lönebildningen. Därefter kompletteras bilden med sådana effekter.

Den svenska ekonomin brukar betecknas som en "liten öppen ekonomi", dvs en ekonomi med stor utrikeshandel men likväl ett ringa inflytande på världsmarknadspriserna. Tekniskt sett kan företagen reagera på två sätt inför en devalvering. Det ena innebär att man i hopp om ökade marknadsandelar låter devalveringen leda till sänkta priser i utländsk valuta. Det andra är att man låter priserna i utländsk valuta vara konstanta, dvs att man höjer priserna i inhemsk valuta lika mycket som växelkursen sänks. Motivet för det senare reaktionsmönstret är att företaget, på grund av sin relativa litenhet, kan sälja allt det producerar till rådande världsmarknadspriser. I praktiken blir det givetvis en blandning av dessa fall, men i en liten öppen ekonomi som den svenska torde det senare reaktionsmönstret dominera.

Mot denna bakgrund bör man vänta sig att devalveringen på kort sikt främst leder till en ökad lönsamhet i K-sektorn. Därmed bromsas utslagningen av företag i denna sektor. Efterhand upptäcker allt fler företag att de med god lönsamhet kan hävda sig i konkurrensen med utländska företag på allt fler marknader i Sverige och utomlands. Därmed ökar investeringarna i K-sektorn och en expansion som leder till ökad export och importersättning inleds. Lönsamhetsuppgången gör också företagen i K-sektorn mer konkurrenskraftiga på arbetsmarknaden. Det uppstår med andra ord ett utrymme för höjning av lönerna i K-sektorn relativt lönerna i S-sektorn utan att detta äventyrar företagets internationella konkurrenskraft. Därmed kan devalveringen åstadkomma den nödvändiga kursväxlingen, dvs expansion i K-sektorn och relativ kontraktion i S-sektorn. Emellertid måste man räkna med att det kan ta en betydande tid innan expansionen i K-sektorn kommer igång.

Enligt min mening finns det åtminstone två nödvändiga villkor för att detta optimistiska scenario skall realiseras. Det ena är att det verkligen blir en lönsamhetsuppgång i K-sektorn. Närmare bestämt måste det vara en lönsamhetsökning som är tillräckligt stor för att, via en investeringsupp-

gång, öka K-sektorns kapacitet till en nivå som är förenlig med jämvikt i bytesbalansen. En sådan lönsamhetsuppgång löper dock stor risk att hindras av en alltför stor allmän löneökning i 1983 års avtalsrörelse. Stora allmänna löneökningar kan ju i ett slag eliminera förbättringen av K-sektorns internationella konkurrenskraft. Därmed rycker de undan grunden för en expansion av produktion och sysselsättning i denna sektor. Ett annat hinder för en lönsamhetsuppgång i K-sektorn är olika ekonomisk-politiska åtgärder som beskär vinsterna mer än de håller tillbaka löneökningarna.

Det andra villkoret för en framgångsrik kursväxling i devalveringens spår är att K-sektorns expansion, när den väl kommer igång, inte bryts av en alltför snabb löneglidning. Ökad sysselsättning i K-sektorn bör alltså komma till stånd vid en ganska måttlig relativlöneökning till de K-sektor-anställdas förmån. Att bereda vägen för detta är en delikat uppgift för regeringen. Vad det konkret gäller är ju att invänta en osäker framtida exportorienterad expansion i K-sektorn under en period då devalveringens och andra åtgärders åtstramningseffekter leder till vikande sysselsättning.

Vår invanda reaktion i ett sådant läge är att öka bostadsbyggandet, den offentliga sektorn och andra verksamheter som omedelbart eller efter någon tid leder till ökad inhemsk konsumtion. Nu gäller det i än högre grad än tidigare att inte "låsa in" resurserna i S-sektorn. Annars kommer den nödvändiga expansionen i K-sektorn att äventyras av löneglidning och brist på lämplig arbetskraft. Detta innebär inte att regeringen skall acceptera ökad arbetslöshet. Men det innebär att arbetslösheten bör bekämpas med arbetsmarknadspolitiska medel, inte genom tillskapandet av nya permanenta jobb i S-sektorn.

Lars Bergman